

ІДЕЙНО-СМИСЛОВІ ПАРАДИГМИ РОМАНУ А. І. КОЛІСНИЧЕНКА «БОГАДІЛЬНЯ»

Оксана ЧАЄНКОВА (Одеса)

Стаття присвячена розглядові роману А. Колісниченка «Богадільня», який є продовженням осмислення вічних проблем добра і зла в системі тоталітарного режиму.

The article deals with A. Kolisnychenko's novel "Almshouse", which is continuation the eternal problems of good and evil in the totalitarian regime.

Сучасний стан українського літературознавства характеризується певною недосконалістю цілих шарів літературної творчості митців ХХ століття. Саме цим, вочевидь, можна пояснити те, що досі ніхто з літературознавців не досліджував роман «Богадільня», який побачив світ у 2004–2005 роках. Новий, складний за будовою образів, психологічно насичений він не може залишитися непоміченим та й повинен зайняти особливе місце в сучасній українській романістиці. Цей факт і зумовлює необхідність детального вивчення названого твору письменника.

Слід зауважити, що творчість А. І. Колісниченка в різний час осмислювали такі митці, критики, науковці, як В. Фащенко, Є. Прісовський, В. Яворівський, О. Різників, Р. Кракалія.

Проблематика осмислення духовного світу особистості у вирі революційних подій, всебічний аналіз різнопланових трансформацій особистості під впливом руйнівних сил щодо її психологічного макрокосмосу, вивчення історико-соціальних обставин, власне й становить *предмет* висвітлення у цьому романі. Адекватне вивчення цього універсуму та актуалізація його в літературознавчій реальності ХХІ ст. зумовлює *актуальність* пропонованої статті.

Роман А. І. Колісниченка «Богадільня» є ідейно-творчим продовженням дослідження теми тоталітарного устрою, рабства і свободи, де розкриваються трагедії нескорених душ і життєві стосунки катів народу. Починається роман з міркувань над жіночою красою, яка створена рятувати світ, але іноді «фантом краси» може бути далеким від милосердя й спопелити в прах Вавилон сердець, як «метелик об сонце» [5, с. 4]. В один час відбуваються дві похоронні процесії з двох паралельних світів. Дачний кооператив Міністерства внутрішніх справ «Феміда» ховав генеральшу Марієтту Богданівну Безкровну та «плебейська панахида» тягнулася з боку богадільні. Завдяки красі своїй покійниця Марго жила у всі часи без лиха та смутку, мала в коханцях самого Берію, за що чоловік її повинен завдячувати їй блискавичною кар'єрою та зірками генеральськими з орденами. Ровесниця Марго, Жанна Аркадіївна Темноцерківська була суперницею «в розумінні краси та впливу на чоловічу половину світу», заздрила подрузі навіть тоді, коли та лежала в труні, що в неї росли королівські хризантеми, і ніби ні в кого з «Феміди» такі не ростуть.

Пробігло перед очима Жанни Аркадіївни все її життя. Раптом згадала хлопчину, який у сорок першому стояв на колінах перед нею, майором Темноцерківською, благав повірити в те, що він не дезертир, а поранений у ногу та живіт і відстав від своєї частини. Коли вона помітила гармоніста, який під'їхав майже впритул до неї, то вона згадала погляд хлопчика дезертира в очах цього інваліда: «Очі – його! Тут помилки не може бути: очі не міняються навіть по смерті» [5, с. 15].

Шлях до розуміння душі лежить через міміку, жести, зовнішність, а особливо через очі, бо не дарма існує народна приказка – очі дзеркало душі. Образ очей та його особливу смислову функцію аналізували В. Фащенко, М. Наєнко, Л. Виготський. Усі класики академічного літературознавства були близькими до психологічного методу осягнення образу персонажа. Відомо, що такі видатні творці художньої літератури, як М. Коцюбинський, Л. Толстой, Ф. Достоевський, О. Гончар, П. Загребельний, Ю. Бондарів, не випадково використовували у творчості символічний образ очей, адже саме очі надають психологічне наповнення. «Митців здавна приваблював прийом «читання» поглядів і «розмови» очей. Ґрунтується він на спостереженні, що завдяки зорові люди можуть порозумітися без слів, погляд може сказати те, що в дану мить думає і почуває особа», – указує В. Фащенко [13, с. 99].

Гармоніст Мирон Хмельницький пройшов шлях після війни нелегкий. Занедбаний долею, світом і рідними дітьми, він змушений просити подаяніє на паперті собору Святого Спаса. Він уже не людина, «зацькована істота», яка про себе каже: «Бредуть крізь тебе, по твоєму однокрилому, недостреленому серцю, топчуть його татарвою, мов Чорний Шлях, – тисячі ніг! Ти ж тільки і ноги людські приречений бачити. І тільки тому – що ти – найнещадніша в цім прежорстокім світі комашвинка! Ба – навіть комасі надарував Господь Бог крильця. Маціпунькі, мізерні, ледь зримі оку, – зате крильця. Летить! А ти – пилинка. Півпилинки. Безнога пилинка. Дмухни мусі – і впадеш, шезнеш у незрячу безвість...» [5, с. 37].

У цьому разі орієнтиром для визначення сутності окресленої морально-етичної парадигми, як і в багатьох випадках, постає Святе Письмо. У Біблії зазначається, що «змій був хитріший над усю польову звірину, яку Господь Бог учинив» [1, Буття 3: 1] і спокусив Єву, за що був проклятий Богом. Згідно з енциклопедичним виданням «Українська міфологія»: «Деякі перекази вважають Змія за злу і пагубну силу, він гине від руки молодця-лицаря. У щедрівках білий молодець – символ Місяця, а Змій, якого він хоче поцілити з лука, – це сила природи, яку молодець опановує» [3, с. 193].

«Сталін, як огненний солітер, утявся углиб мільйонів душ і сам випалив нас самих у собі!» [5, с. 40]. Це сталося з сильними миру того – Темноцерківською, Шварцем-Чорним, Безкровною, генералом Вишневим, Гомоном. Вони були складовою частиною тоталітарного режиму, з часом, як діти, котрих змусили грати в жорстоку гру із суворими правилами з

багатьма гравцями, боячись бути покараними, вони стають жорстокішими, ніж сам закон. «Стережіться, сталінські собаки! Близько вже страшний суд! Ви ж то думали-гадали, що скинули всю вину на свого тирана, а самі будете весь вік раювати?!» [5, с. 7], – волила жінка по дорозі до цвинтаря з іншої похоронної процесії. Система вже зруйнувалася, а люди залишилися і наслідки цієї системи не виправні, а кара ще чекає їх попереду. «Зі смертю дракона (змія) руйнується його царство чи палац, що знаменує перемогу світла над темрявою, добра над злом», – зазначається в «100 образах української міфології» [12, с. 137]. Якщо ж провести пряму паралель між образом «Сталіна як огненного солітера» та українським розумінням хробака-змія, то глобальна реконструкція тоталітаризму, що постає зі смертю головного її уособлення, є не лише очевидною, а й разючою.

«Ох, Боже мій, коли нема пророка в ріднім краю, то вічним рабом і пострамищем світовим буде край той!» [5, с. 40], – розмірковує Мирон. Це визначальні слова не лише для того страшного часу, а й для вічності. Якщо немає людини, яка не має в серці Бога, а дбає тільки про особисті інтереси, така людина приречена і край той приречений, якщо така людина займає високу керівну посаду й має право вершити людськими долями. Приречена була й покійниця Безкровна із самого початку своєї безкарної діяльності на високій посаді, про що свідчить її смерть.

У романі як домінуючі наявні біблейські мотиви. Наснився Мирону біблейський рай і райське дерево і що він – Мирон-Адам, а Жанна Аркадіївна – Жанна-Єва. Описується первородний гріх: «За тебе-тебе, навіжена, такі страшні слова Батька нашого, Господа Бога впали на нас прокляттям! На весь рід наш будучий!.. У поті свого лица ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий. Бо ти порох, – і до пороху вернешся. А могли б віки собі тут, в раю, раювати... Зрадила ти мене, проклята, з тим змієм-іскусителем!» [5, с. 40–41]. Жанна-Єва зрадила Мирона-Адама в сні не лише з змієм-спокусником, а й волочилася із самим Бісом-Дияволом. Як позбавлена моралі особа, вона була переконана, що жити з одним чоловіком все життя – це нудьга. «Піде з тебе страшне поріддя бісів і бісиків від великого Біса, і що буде забитий рідним братом рідний брат, син мій, Авель!» [5, с. 41]. Адже із заздрості Каїн убив Авеля: «А тепер ти проклятий від землі, що розкрила уста свої, щоб прийняти кров твого брата з твоєї руки» [1, Буття 4: 11]. Напророчив Херувим: «Битов буде неізмислимість велика між нашими нащадками (океан крові!) на многі тисячоліття... І в день страшного суду прокленуть вони нас с тобою, що зачали ми їх так нерозумно» [5, с. 41]. «І видасть на смерть брата брат, а батько – дитину. І «діти повстануть супроти батьків», і їх повбивають» [1, Матфія 10: 21] Ці слова однаковою мірою стосуються правил життя панівної верхівки того часу. Мирон каже: «Нащо нас сотворено – аби завтра понищити нас, коли погасне колись Сонце..., аби коли ми, самі, раби невічності, часу і простору, раби своєї ницької природи та самознищимося?!

Бо сказано Херувимом – сотворять біси, нами ж роджені, зброю, жакнішу апокаліпсису, – і гаплик нам! ...уже в утробі матері – та маю вирушати до власної смерті?! І хіба існує в світі річ жорстокіша, аніж твої слова: «Бо ти порошок – і до пороху вернешся» [5, с. 41–42].

У частині роману, що має символічну назву «Страта Бога» змальовується така картина. У камері смертників у козацькому соборі сидить старий дідусь, якого звинувачують у тому, що він один з ватажків українського націоналістичного центру, метою якого було повергнення тодішнього ладу й нове проголошення УНР. У його камеру зайшли стара слідча «зірка» Семен Харитон, тоді ще молодий Шварц-Чорний, який зовні схожий був на святого Павла, юна Жанна Темноцерківська й «допитувач-мучитель» Гомон. Аналогія з ликом одного з Христових апостолів є разючою, адже, така схожість вияскравлює страшну сутність Шварца-Чорного. Зовнішня подібність його до апостола чітко вказує на пряму і яскраву антитетичність внутрішніх світів Шварца-Чорного й апостола Павла, їхню пряму протилежність один одному. Апостол Павло ревно служить Господові, Шварц-Чорний (на це навіть його прізвище вказує) ворогові Бога – Сатані. Дідусь дивився на своїх катів ласкавим і зрозумілими поглядом і сказав: «Так то ти, сину, збираєшся нести мій хрест на ту гору?... Гляди ж бо – не донесеш. Надто вже він важкий. Упаде потому на все твоє потомство. Але що я кажу? Не видіть тобі свого потомства, бачу, мов крізь сльозу: убило тебе безпліддя» [5, с. 71]. Здивувалися кати, як він так впевнено й спокійно каже про одного з них, і немає у дідуса страху, бо на погрози Харитона, що зітре Гомон дідуса в прах, відповів: «Усі ми і є – прах, тільки...» [5, с. 71]. Погляд дідуса – промовистий символ не лише доброї, лагідної до всіх української державності (він борець УНР). У його погляді також відбивається також непроминальна сила добра. Зло тимчасове, а добро, якщо воно навіть у певний історичний момент і зазнає поразки, все одно – трансцендентне, вічне. Добро перемагає в кінцевому підсумку. У цьому й міститься провідна ідея роману.

Харитон намагається налякати смертника і запитує: «Чи ви такий наївний, гадаєте, що маска Господа Бога вирятує вас від заслуженої карі?» [5, с. 72]. Дідусь відповів, що злочинці можуть боятися, а саме вони, кати його, є злочинцями і кров породжує також кров. Ніхто не вірить, що дідусь називає себе Богом, і кати скаженіють від його слів. Маску можна одягати заради підступних дій і корисливих мрій, а можна заради благородних справ, від неволі, від насилля та від несправедливості. «Така вже гріховідна природа людини, що навіть найчистіша, та й та, бодай малесеньку, ну, як порошок, але мусить носити маску» [5, с. 74], – стверджує дідусь. Тема «маски» не вперше порушується у творчості А. І. Колісниченка. У романі «Зозулька з Апокаліпсису» Іван Мамай каже: «Маска – тільки для ницого самозбереження і самозахисту. Щось мімікрічне, якщо не ідіотичне,

присутнє в людині, коли вона покористовується маскою... Маска – то знак смертельного роздвоєння. Де «я» той другий, справжній?» [7, с. 186].

Уражає богохульство й прагнення осквернити сакральне, що його реконструює правляча верхівка того часу: із собору, який є храмом Божим, із святого місця зробили тюрму, де люди приречені людьми на несправедливу кару – смерть. Комісари НКВС знущаються над віруючими, запитуючи про те, де Бог у той час коли вони вершать долі людей? Чи може щось бути гіршим, ніж формування ідейних основ особистості на ґрунті войовничого безбожництва? Видатний літературознавець сучасності Є. Сверстюк, осмислюючи буття українців у ХХ столітті, справедливо зауважив: «Нема в культурі вищої мети, як вироблення особи...Нема жажливішого режиму, як той, що знеособлює, вилучає і скошує осіб, на їх місце ставить посаду – посадову легко змінювану людину...Знищити особу – це стара державна мудрість, але запізнїла. Особа стає надто великою після смерті» [8, с. 94]. Нейтралізація особи в самій собі вже відбулась і залишилась ідея, яку вбили, вколотили в голови мучителів. Якщо знищено духовну неповторність особи – тоді й немає унікальної людини, немає гармонії і злагоди в її душі, вона байдужа до людських страждань. Це запрограмована оболонка, яка живиться людським горем, бо свого щастя немає. Адже існує усталена істина – на людському горі своє щастя не збудуєш.

Героя роману «Богадільня» дідуся бентежить філософська проблема переходу раба в тирана. У романі багато міркувань з цього приводу: «З рабів темних, зловивих, маленьких і змалених у своїй судьбі – ви! – раптом відчули себе всевладними володарями світу, майже Богами! ... Але ж хіба Боги, що вийшли з рабів, та мають право – надто до свого ближнього, брата-раба – бути такими не по Божому темними, сліпими в ненависті, так кровожерно приносити на олтар примарної свободи стільки безневинних жертв! ...Повстання – на повстання? Чи вистачить тоді крові народної?...Коли нація – тільки засіб для вашої тиранічної ідеї, так тиран може один, як перст, зостатися. ... Тиран – то останній, найнужденніший раб» [5, с. 78–84]. Ту ж саму проблему осмислював і геніальний поет ХХ століття В. Симоненко:

Свободи не любив,
Як Ватикан Корану,
А тому можеш бути
Рабом або тираном,
Рабом –нікчемним,
Деспотом – великим [10, с. 86].

Таке ставлення до цієї актуальної проблеми є характерним не лише для світогляду А. І. Колісниченка, а й для всього українського мисленневого універсуму, для всього типу художнього осмислення українського буття у ХХ столітті.

На страту погодився дідусь сам піти й сказав, що свій гріх убачає у тому, що не устеріг парадоксу людської породи, прогавив народження в ній кривавої хіті володіти кимсь і бажати влади. Тому мусить він мати муку від земного ката. Адже і в Біблії ми можемо знайти такі рядки про ненависть людей до Ісуса: «А намісник спитав: «Яке ж зло він зробив?» Вони ж зачали ще сильніше кричати: «Нехай розп'ятий буде» [1, Матфія 27: 23]. Показав дідусь кожному кату свою смерть і сказав, що вони можуть отримати шанс на спасіння своїх душ лише за умови того, що покинуть вони «катівню» й відійдуть від неї навіки.

Коли юна Темноцерківська пішла на слідчу практику, вона познайомилася з Фаїною Тамерлан, яка могла вибити *будь-яке зізнання з будь-кого*. За норов бісівський вона мала прізвисько – Фурія, й була першою найжорстокішою жінкою, яку довелось коли-небудь бачити Жанні. Фаїна Тамерлан так описала свою роботу: «Тут, у нас, крім гвалтування душі, ще й скальпелі, не з голови, з мозку знімають... Я – практик. І тобі раджу – не лякатися крові!.. Кров ворога – необхідність. Так-так, це – якби мастило для машини революції» [5, с. 89]. Тамерлан вірила, що революція – шлях до нового кращого життя. Необхідною умовою для цього є численні жертви. «Головне, дівчинко моя, – зламати волю, – напучувала Фаїна Жанну. Жорстока і тверда, з ненавистю до всіх у своєму серці була Тамерлан. Жанна з відразою дивилася на цю «безумну, немилосердну Фурію з часів інквізиції», а Фаїна Силівна почувала себе царицею. Прототипи таких жінок, а їх справді називали «фуріями революції» у 20-х роках, на жаль, були непоодинокими в новітній історії. Про них, зокрема, згадували І. Бунін у щоденникових записках («Окаянные дни»), М. Хвильовий (новели «Свиня», «Я (Романтика)»), а відома російська письменниця Теффі у спогадах з революційного минулого («Тонкие письма») яскраво змалювала такий тип професійної революціонерки, а точніше – ката. Саме тому образ Фаїни Тамерлан не лише типовий, а й реалістичний з психологічного погляду, абсолютно достовірний.

Жанна Аркадіївна була свідком допиту першого в її житті затриманого комбрига Богунного, який після тривалих допитів заволав: «О, Татарія! Недарма в тебе таке прізвище – Тамерлан! З якої орди тебе сюди закинули?» [5, с. 99]. Логічно в цьому контексті видається й згадка про сам образ Тамерлана – жорстокого правителя, який згідно з авторитетним джерелом – Енциклопедією Брокгауза й Ефрона – характеризувався як «азіатський завойовник, нащадок Чингісхана, що... заволодів всією Центральною Азією, Персією та Індією» [2, с. 572]. Така історична конотація, вочевидь, прояснює генезу образу Фаїни Тамерлан, унаочнює її специфіку історико-соціальних та психологічних іманентних рис.

Настав час, коли арештували саму Фурію, і Темноцерківська особисто супроводжувала її з тюрми до заграбованого вагона. Тоді відбулась їхня остання розмова. На питання, чому Тамерлан дозволяла собі таку нелюдську

жорстокість стосовно інших людей, Фурія відповіла: «Бачиш, дівчинко моя, і серед революціонерів найвідданіших мають бути найфанатичніші, суперреволюціонери! Вони, і тільки вони, повинні стерегти чистоту і велич ідеї! ..Ми творимо майбутніх громадян всесвіту! Обраних! Це – суть нашої революції» [5, с. 101]. Український філософ Д. Донцов, характеризуючи дух нової на той час суспільності, зауважив: «Сила суспільності залежить від його форми, а форму дає задум і воля творця. Творець завше *стоїть поза масою*, яку формує. Творець охоплює масу загальною організуючою думкою (Отчизна, Бог, віра, земля, слава й ін.), надихує її боєвотворчим духом, своїм духом шляхетної раси» [4, с. 94]. «Там, де нема «луччих людей» не тільки по імені, але і по суті, там суспільність гине. Провідна верства – це голова нації, що дає їй силу, і тому дезорганізація провідної касти була одвічна ціль всіх наїзників, найдоцільніший спосіб, щоб розкласти народ, щоб змусити його забути всі ідеальні вартості, як вітчизна, честь, щоб обернути його в безголову й потульну масу «дроворубів» і «водоносів». Наша стара мудрість знала, що риба псується від голови, що розклад і дегенерація суспільності й держави наступає нехибно там, де розкладається провідна верхівка» [4, с. 119–120]. Д. Донцов стверджує, що є такі три прикмети володарського духу: по-перше, шляхетний порив формотворця, задивленого лише в одну мету, створення свого задуму, по-друге, мати оту концепцію свого задуму, по-третє, «тверді руки», які повинні здійснити оту концепцію. Найголовніші прикмети володарської верстви, які ще розглядали еллінські філософи: благородність, мудрість, розум [4, с. 147]. Це ті риси, які відрізняють нас від тварин і за допомогою цих якостей люди можуть досягнути того, про що вони й гадки не мають. Сковорода пише: «Пес стереже отару день і ніч з вродженої любови і терзає вовка з вродженої склонности, незважаючи на те, що і сам наражає себе на небезпеку, що його розшарпають хижакі. Ні кінь, ні свиня того не зроблять, понеже не мають до того природи» [11, с. 158]. Людина завжди повинна творити добро в ім'я іншої людини. Саме це є її призначенням у суцюзному світі.

У самому ж образі Фаїни Тамерлан домінує не позитивна, а саме руйнівна сила, яка тільки прикривається симулякрами досягнення загального щастя, побудови світлого майбутнього, створення нової досконалої людини. Насправді її мета докорінно відрізняється від цілей і завдань, що їх визначив Д. Донцов, адже через насильство й кров годі й сподіватися досягнути «земного раю», що є за суттю черговою ілюзією, міражем, дорога до якого встелена тілами невинних, убієнних за правду. Тому, вкотре звернувшись до його авторитету, нагадаймо собі афоризм геніального Г. Сковороди: «Плоть нічтоже, дух животворящ» [11, с. 58]. А, отже, вся обездуховлена страшна в суті своїй діяльність Фаїни Тамерлан не могла мати іншого фіналу.

Осмислюючи феномен неморального в основі радянського буття, Є. Сверстюк констатує: «Відколи людина перестала дбати, що там про неї подумують порядні люди, і стала запобігати прихильності у відповідних органів, які не керувались законом, а секретними вказівками, відколи людина стала боятися відстоювати правду і почала нищо вгадувати, як їй вигідніше зіграти на кон'юнктурі, відколи людина перестала самостійно думати про долю країни, про долю ближнього, про чистоту сумління і цілком поклалася на начальство – громадські чесноти стали відходити на задній план і поступатися перед тваринним інстинктом самозбереження. Вона забувала споконвічну істину, зформовану ще в Ювенала: «Найбільша ганьба – це воліти безчестя, ніж смерть» [9, с. 46]. Якщо людина намагається вигородити себе за будь-що, не знешкоджуючи свої помилки, то вона примножує їх, тим самим ставить себе за приклад іншим, які, у свою чергу, стають копією тієї хижої людини. Можна подумати: якщо благородні люди вибирають смерть, ніж безчестя, то скоро не буде тих благородних людей. Тут є суттєве заперечення: якщо поле винограду згорить і залишиться хоча б один живий корінець – буде нове поле.

З приходом начальника богадільні № 2001 Триба, що його поза очі називали «Трибунал», настала справжня «епоха розквіту і гармонії» залізного порядку. Навіть ті, які сиділи в колонії суворого режиму та доживали тут свій вік, порівнювали цю колонію із богадільнею, де замість санізолятора було КПУ. Саме Триб був першим чоловіком Темноцерківської. Дійшовши кар'єрними сходинками до рівня підполковника МВС, він вийшов у відставку начальником колонії суворого режиму. Тільки заради Темноцерківської Триб погодився служити начальником богадільні, яку він зовсім не випадково називав «моя маленька залізна держава». «Цей Триб – не просто механічна деталь! Цей Триб – останок жорстокого триба ще тої машини! Тоталітарної!», [6, с. 13] – кричали богадільчани, бунтуючи проти такого начальника. Таким чином, розгорнута промовиста асоціативна паралель до прізвища героя. Триб мав «багато вух», особливим з яких був «сексот» Зоргачов, котрого він називав «мій особистий Зорге», «начальником особового відділу» або ж «начальником гестапо». Він склав для Триба картотеку на кожного богадільчанина, у справах було описано не тільки морально-естетичний портрет, а кожен гріх, кожен деталь життя «пацієнтів-клієнтів» богадільні.

Триб не міг мати дітей і вважав це основною причиною розриву з Темноцерківською. Він був упевнений, що вона погано виховала свого єдиного сина Руслана, а її дві дочки «фірмені лярви», які тягнули з нього гроші. Ця деталь вияскравлює важливі психологічні характеристики як самого героя, так і Жанни Аркадіївни. Осмислюючи морально-етичні парадигми людського буття, Є. Сверстюк зауважує: «Інстинкт життя повинен наvertати кожного до джерела любови, бо любов – то є сутність світу» [9, с. 147]. Бог – це любов. Без Бога починається свавільство. Воно є

ознакою диявола, який робить хаос. «Без Бога – правда, честь і сама особа непотрібні... Моральні цінності – недійсні. Там починається інша свавільна гра...» [9, с. 147], – уточнює Є. Сверстюк.

Грох чітко визначив те, хто такий кат: «Кат – завжди раб, тільки іще більшого ката! Тирана! Кат не може повстати. Проти кого йому повставати?» [6, с. 75] У цьому висловленні бачимо філософську та морально-етичну сутність роману, його пафос та ідейну основу. А. І. Колісниченко піднімається в такому осмисленні значно вище від простого констатування чинників та фактів минулого або й неухважного їхнього прочитання. Він прагне й здійснює це прагнення: вглиблено зрозуміти сутність характерів, ситуацій, конфліктів, подати їхню складну образну картину у всій її розмаїтості.

Не справилися ідеї революції, і все те, задля чого боролася Жанна Аркадіївна, повернулося проти неї. Її високий чин не допоміг урятувати єдиного коханого чоловіка. Діти чекали від неї матеріальних статків, бо вони стали її сутнісною копією. На заході свого життя вона зрозуміла, що нічого в неї немає: ні вроди, ні влади, а від «фемідівського» товариства насолоди не отримує. Кров не змити. Вона залишиться на ній навечно.

Підсумовуючи сказане, слід зупинитися на кількох провідних проблемах. У романі А. І. Колісниченка «Богадільня» всебічно осмислюється, розкривається складний комплекс ціннісно-сміслових і морально-етичних парадигм буття України в тоталітарному ХХ столітті. Наголошується на тому, що без дотримання засадничих принципів української християнської моральності й традицій людина та громада зазнали в минулому столітті тяжких морально-етичних, духовних, буттєвих утрат, суттєво і не на краще змінили сам простір свого існування. Образні системи твору чітко вияскравлюють ідейний світ роману, створивши концептуально цілісне поле, а складна міфологічна символіка твору є важливим джерелом для побудови асоціації, паралелей, комплексних зіставлень.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Біблія. Українського біблійного товариства. – Ukrainian bible, United Bible Societies, 1992–30M–VO53(H).
2. Брокгауз Ф., Эфрон И. Энциклопедический словарь. – М., «Эскмо», 2002. – 667 с.
3. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
4. Донцов Д. Дух нашої давнини. – Мюнхен. Монреаль. – 1951. – 340 с.
5. Колісниченко А. Богадільня: роман Ч. 1 // Море. – 2004. – С. 4–103.
6. Колісниченко А. Богадільня: роман Ч. 2 // Море. – 2005. – С. 3–118.
7. Колісниченко А. Зозулька з Апокаліпсису. – Одеса: Астропринт, 2003. – 280 с.
8. Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993. – 256 с.
9. Сверстюк Є. На святі надій: Вибране. – К.: Наша віра, 1999. – 784 с.
10. Симоненко В. Берег чекань. – Мюнхен., 1973. – 283 с.
11. Сковорода Г. Байки харківські. Афоризми. – Х., 1972. – 184 с.

12. Таланчук О., Бедрик Ю. 100 найвидатніших образів української міфології. – К., 2008. – 460 с.
 13. Фащенко В. Вибрані статті. – К.: Дніпро, 1988. – 373 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чаєнкова Оксана Костянтинівна – аспірантка кафедри української літератури ОНУ ім. І. І. Мечникова.

Наукові інтереси: проблеми літературного процесу ХХ століття.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Олена ЧЕПУРНА (Кривий Ріг)

У статті розглянуто особливості актуалізації екзистенційних категорій (екзистенціалів, модусів екзистенції) в аналізі літературного твору. Поруч із домінуючими модусами виділяються й інші, що створює можливість системного розгляду літературного доробку письменників. “Позитивні” й “негативні” екзистенціали позиціонуються як взаємозумовлені.

The subject of the article is the peculiarities of artistic realization of existence categories (existentials, existence modi) in literary text. Emphasizing of not only dominating but other existentials creates the possibility of systemic investigation of writer's works. Positive and negative modi are defined as interrelated.

Різні стосунки людини й середовища утворюють своєрідну систему категорій, які “характеризують проблеми буття людини” [8] і які прийнято називати модусами буття, чи модусами екзистенції, чи екзистенціалами. У художньому творі аналіз різноманітних екзистенціалів, що являють собою сублімацію підвалин людської свідомості, та докладний розгляд їхньої художньої реалізації дає змогу адекватно визначити концептуально-стильові особливості й ціннісні орієнтири письменника. Розширення літературного матеріалу, системи екзистенціалів при його розгляді – важливе завдання літературознавців сьогодні.

Про екзистенціали писали А. Камю, К. Ясперс, Г. Марсель, М. Гайдеггер, Н. Аббаньяно. Філософи виділяли найважливіші для людини, на їхній погляд, екзистенційні категорії і характеризували їх. Домінують екзистенційною категорією є *буття*. Тому екзистенційну філософію називають філософією буття. Терміни “екзистенціал”, “модус буття”, “модус екзистенції” вживаються як синонімічні. У західній філософії намітилися два різновиди екзистенціалізму: секулярний (бунтівний, трагічний) і християнський (близький до “оптимістичного”). Ж.-П. Сартр [9], М. Гайдеггер [2], А. Камю [3, с. 4] наголошували на перевазі в бутті людини трагічних модусів буття: нудоти, відчаю, турботи, туги, страждання, покинутості, а Г. Марсель [6, с. 7], К. Ясперс [13] звертали увагу й на інші модуси: надію, віру, радість, любов, солідарність... Пізніше італійський філософ Н. Аббаньяно [1] розвинув “християнський” різновид